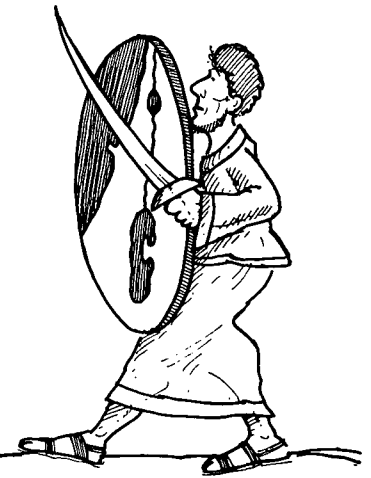


# האסטרטגיה במלחמות היהודים

סיכום משווה



אלוף (מילי) פרופ' י' הרכבי

למרות שבקרבות עיקריים הייתה ידם של הסלואקים על העליונה, הם לא היו מסוגלים לקיים את המאבק לאורך זמן, ונאלצו להגיע לפשרה. מלחמת החשמונאים היא דוגמה לכך, שהניצחון במוכן הבסת היריב אינו מטרה הכרחית במלחמה, ואינו תנאי להישגים מדיניים. החשמונאים לא ניצחו במלחמה, ואף על פי כן השיגו הכרה מצד הסלואקים ועצמאות. קיצורו של דבר, הלחימה היהודית במלחמת החשמונאים הייתה מעורבת: לוחמה סדירה, קונבנציונאלית לפי אותם הימים, וגרילה.

הכוח הסלואקי היה שונה מהלגיון הרומאי, וגם לכך הייתה השפעה, שייחודה את מלחמת החשמונאים. במרכזו עמד הפלנקס ההלני נושא ה"סאריסות", רמחים באורך מספר מטרים, אשר במבנה צפוף יצרו מעין קיפוד של שיפודים, שהיה מבנה יעיל והילך אימים על הרומאים במפגשם עמו בקרב פידנה, שהתנהל באותו פרק זמן (168 לספירה) נגד ממלכת מוקדון. אף-על-פי-כן, גברו הרומאים בקרב זה. אולם הפלנקס ההלני היה יעיל רק בלוחמה קיבוצית צפופה, שכן ביחידות קטנות הסאריסה הכבירה, וניתן היה לדחפה הצידה ולהתקדם ולפגוע בנושאה, ששתי ידיו היו תפוסות בנשיאתה. נושאי סאריסות לא יכלו לכן לשמש חיל מצב מפורז. משום כך, וכדי למלא משימות שונות ולעמוד במצבי קרב משתנים, נאלץ הצבא הסלואקי לקיים יחידות מגוונות בחימושן. אולם גיוון זה היה בבחינת עושר השמור לרעת בעליו והכביד על השליטה בצבא ועל הפעלתו. הלגיון הרומאי לעומת זאת הצטיין בוורסטיליות של הכוח הלוחם, שהתאים לצורות הקרב השונות, בלחימה מקובצת וביחידות קטנות כאחת. הלגיון הרומאי גם נתייחד באותם הימים בכך שעיקר הלחימה, ואפילו כשהופעל הלגיון כולו, הייתה במסגרת הקוהורטים (הגדודים) מהם נבנה הלגיון. ואם אמנם הוקם הלגיון כדי למצות את המחץ שבריכוז הלוחמים, הרי כל חייל בו נלחם בחרבו כנשקו העיקרי, והרווחים שנשמרו בין חייל לחייל נועדו לאפשר לחימה לפרט. הסאריסה נועדה לעצור את האויב ולפגוע בו לפני שהגיע ממש למגע. ואילו הלחימה הרומאית חתרה למגע תוקפני בחרב הדקירה, שהייתה נשקו העיקרי של החי"ר. אפשר להניח שהבדל זה באמצעי הלחימה השתקף ברוח הלחימה, בגישה תוקפנית יותר בצבא הרומאי.

היכולת הצבאית היחסית של החשמונאים התבטאה גם בכך שבתקופת יונתן ושמעון כשרו צבאותיהם ללחום מחוץ לגבולות הארץ ואף לנהל מסעות מלחמה למקומות מרוחקים, כולל קרבות מצור. ואכן במסגרת הכוחות במורח-התיכון היו החשמונאים, וזה הישג נכבד שלהם, כוח שיכול היה להתמודד עם

נערכה משום כך כלוחמה זעירה. הכוח היהודי גם לא נקט במלחמה זו מגננה ברמה האסטרטגית המלווה בטקטיקה של התקפות הטרדה כבמלחמת הגרילה, והסלואקים לא פשטו על פני הארץ ואפשרו בכך מלחמת גרילה, אלא לרוב החזיקו את חיל המשלוח שלהם במרוכז. יהודה המקבי לא הפעיל אפוא את כוחו ביחידות גרילה מפורזות, שנמנעו מלהתנגש עם הכוח העיקרי של האויב, ומשום כך תקפו משמרות מבודדים וינבו בהם, אלא להיפך — הכוח היהודי הגיע לרמת העצמה שאפשרה לו עימות חזיתי עם מחנה האויב הראשי. (פשיטה יכולה להיות פעולת לחימה סדירה, ולא רק פעולה במסגרת גרילה. יש גם סימטריה כאשר שני הצדדים נקטו פעולות מקבילות: גורגיאס יצא לפשוט על מצפה, ויהודה המקבי פשט על המחנה הסלואקי באמאוס.) האסטרטגיה הנקוטה על-ידי שני הצדדים לא הייתה אפוא של התשה, אלא דווקא של קרבות במגמה של הכרעה. היהודים גם לא עברו במלחמה זו למגננה במעוזים ובערים בצורות כפי שהיה במרד הגדול, ולכן גם המצור לא היה צורת הקרב הבולטת בלחימה הסלואקית. המאפיין מלחמה זו, לפחות בחלקה, הם אפוא קרבות שדה כגילוי הנותן למלחמה זו סימטריה בפעולת שני הצדדים. סימטריה זו נעדרת כליל משתי המלחמות האחרות.

ראוי לשים לב, שהסלואקים יצאו למלחמה במערכתם הצבאית הרגילה כולל נשקם הכבד כגון פילים. גם בכך ראייה שלא ראו במלחמה מלחמת גרילה שבה נדרשות יחידות קלות לקרבות תנועה ולמרדפים.

הכוח היהודי זכה למעמד שקירבו להיות שקול כנגד הכוח הסלואקי. העובדה, שמלכות הסלואקים הייתה אכולת תככים ומריבות מבפנים ומוטרדת בנחלותיה, מנעה מהשלטונות את האפשרות לחגבר את חיל המשלוח שלהם בארץ או לקיימו לתקופה ארוכה. וכך

מאז חורבן בית ראשון ועד תחילתו המחודשת לחמו היהודים שלוש מלחמות גדולות לעצמאותם: מלחמת החשמונאים (167-161 לפה"ס), המרד הגדול (66-70 לספירה) ומלחמת בר כוכבא (132-135 לספירה). הדברים הבאים הנם ניסיון לאבחן בקווים כוללים כמה נתי אפיינה האסטרטגיה בכל אחת ממלחמות אלה על-ידי השוואתה לאסטרטגיות בשתי המלחמות האחרות, ועל-ידי בחינת הסימטריה והאסימטריה, ההקבלה והשוני, בפי עולות הצדדים הלוחמים במסגרת כל מלחמה לעצמה. בניתוח זה אשתמש במושגים המקובלים בת-קופתנו ואשר מילולית לא היו בשימוש באותם הימים, מבלי שיש בכך משום אנכרוניזם. כך למשל, נוכל, להשתמש בהבחנות ובמונחים כגון: "אסטרטגיה" ו"טקטיקה" או "גרילה", שלא היו שגורים בפי החשמונאים או בר-כוכבא. אכן סכנת אנכרוניזם אורבת לנו לא בשימוש בקטגוריות ניתוח מודרניות, אלא בתיאור שהקדמונים לחמו בהתאם לדוקטרינות מפורטות מודרניות.

## מלחמת החשמונאים

בשלהב הראשון הייתה מלחמה זו מלחמת גרילה של איכרים יהודים נגד השלטון הסלואקי, אולם ייחודה של מלחמה זו היה בכך, שבהמשכה התנהלו קרבות שדה, בהם התנגשו שני גופי הצבאות העיקריים בקרבות שהיו פחות או יותר סדורים. אכן כוחותיהם של שני הצדדים לא היו מרוכבים, אולם המלחמה לא

הכוחות האחרים באזור, כולל הממלכה הסלווקית, שהייתה מעצמה, אולם במסגרת אזורית. הדבר נשחנה כליל משהטילה רומא, המעצמה העולמית, את שלטונה על המזרח-התיכון.

### המלחמות ברומאים

התפשטותה של רומא נעצרה כאשר צבאה נחל תבוסות מידי הגרמנים והפרתים בקצוות האימפריה, אולם בתוך תחום האימפריה שלטה רומא ביד רמה ודיכאה כל מרד. מדינת הפרתים לא הייתה מעצמה כרומא, שכן לא יכלה להשתלט על ארצות רחוקות, פרט לגיחה קצרה למזרח-התיכון בשנת 40 לפני הספירה, עליה ביקש להישען להוותו אחרון החשמונאים — מתתיהו אנטגונוס. גם היום סימנה של מעצמה הוא ביכולת להטיל כוח למרחקים. הקרויה Projecting Power. הפרתים היו נחשבים למעצמה ברמת רומא, לו ההתנגשות ביניהם לבין רומא הייתה בבלקנים לדוגמה. רומא הייתה מעצמה אוניברסאלית יחידה, שיכלה להפעיל בהתמדה כוח הרחק מהמטרר-פולין שלה. דיכוי כל מרד בתחומה היה תנאי הכרחי לקיום שלטונה, כדי להרתיע מורדים פוטנציאליים וכדי למנוע התפשטות מרידות, שכן ההצלחת מרד אחד עלולה הייתה להיות השפעה של התהליך הקרוי כיום "פעולת הדומינו". הצלחה כזאת עלולה הייתה אף להביא להתמוטטות האימפריה. שלטונה של רומא היה שנוא למדי, והכל היו מועדים למרד ואת כולם היה על רומא להרתיע. לכן הייתה רומא נכונה לתגבר את כוחה ששוגר לרצא כל מרד, ולהשקיע בכך כל מאמץ שיידרש. יכולתה זו הוגבלה רק על ידי ריתוק כוחות לגזרה אחרת, אם פרץ גם בה מרד, או בגין מלחמת אזרחים מבית.

לרוע המזל לא הגיעו גילויי אי השקט באימפריה בזמן שתי המרידות היהודיות לכלל מרידות של ממש, ורומא לא הוגבלה לכן בגודל הכוחות שיכולה הייתה לשגר לארץ, גם מעל ומעבר לכוחות ששגרה, שהיו בסך הכל רק חלק לא גדול מכלל סדר הכוחות שלה. כך ניצחון בקרב של כוח מורד על הצבא הרומאי נעשה כמעט בלתי משמעותי, כל עוד יכלה רומא להמשיך במלחמה ולהפריש לה כוחות נוספים. לשון אחר, ניצחון של גורם מורד על רומא לא היה אפשרי במסגרת מקומית, אלא רק על ידי מיטוט האימפריה. נזכור כי חניבעל פלש לאיטליה ושהה בה כחמש-עשרה שנים כשהוא מנחיל תבוסות קשות לצבא הרומאי, ואולם מכיוון שלא היה יכול לכבוש את רומא, התאושה האחרונה והמשיכה בלחימה עד שהביסה אותו.

ייתכן שהיהודים אכן קיוו, שמרידותיהם יביאו להשתחררותם מהשיעבוד לרומא כתוצאה מהתפשטות המרידות. ר' ארון הבחין

בין שתי אסטרטגיות ראשיות: "לנצח" ו"לא להפסיד". היפנים, לדוגמה, ידעו שאין הם יכולים לנצח את ארצות-הברית, שכן כדי לנצח היו צריכים לפלוש ליבשת האמריקנית ולכבוש את וושינגטון, והיפנים ידעו שהדבר נבצר מהם. הם קיוו שעל-ידי "אי הפסדתם" במתקפות הנגד האמריקניות לאחר פרל הרבור, יביאו לכך שהאמריקנים יתעייפו, וסופם שישלימו עם כיבושי היפנים ויגיעו עמם לפשרה. ייתכן שגם היהודים קיוו שהרומאים יותשו וירפו מישאל. אולם מרכזיות ארץ ישראל עבור הרומאים כארץ מעבר וקשר, שפירושו הוויתור עליה היה ויתור על טוריה ועל מצרים ואולי גם יותר מכך, הביאם לנכונות להשקיע מאמץ ניכר בהבטחת שליטתם בארץ ישראל.

גורם תיאורטי המשפיע על מאמצי היריבים בלחימתם הוא "מאזן החיזיונות" — היינו החשיבות היחסית שיש להשגת מטרת המל-חמה עבורם, שכן ככל שמטרה זו חיונית לצד מסוים הוא יהיה נכון להילחם עבורה בכל מאודו. כך, לדוגמה נטה מאזן זה במלחמת ויאט-נאם לצד הוויאט-קונג וויאט-נאם הצ-פונית, שכן בשבילם היו תוצאות המלחמה גורליות יותר מלארצות-הברית. במלחמת העצמאות נטה "מאזן החיזיונות" לצדנו, שכן היה יותר חשוב לנו להבטיח את קיום המדינה מאשר לערבים לחסלה. דומה שאפשר להעריך כי במלחמות היהודים ברומאים היה מאזן זה במידה מסוימת מאוזן — התוצאות היו חשובות וגורליות לשני הצדדים, גם אם על כפות המאזנים היו מוטלות מטרות שונות: לחימה לעצמאות מצד היהודים, לעומת שמירת הגדולה שבקיום אימפריה מצד הרומאים.

### המרד הגדול

המרד הגדול לא תוכנן, והוא התפתח כתוצאה מההצלחה נגד כוחו של קסטיוס גאלוס והסלמה של התחרות בין קבוצות הקנאים. בחלקו הראשון היו הכוחות היהודיים במתקפה, ואפילו לא היוו צבא מאורגן ומאוחד. המאורע העיקרי בשלב זה היה השמדת צבאו של קסטיוס גאלוס, הנציב הרומאי בסוריה, שכא בראש חיל משלוח להשיב את הסדר על כנו לאחר התמוטטות השלטון הרומאי בירושלים. סיבת נסיגתו של גאלוס מירושלים ותבוסתו במעלה בית חורון אינה ברורה, וייתכן שבנוסף לתעוזה היהודית הייתה זו השתלשלות של אירועים, שנבעו גם מסיבות מקריות, שקשה להסבירן, אותה מקריות שהשפיעה רבות על תוצאות קרבות. ההישג היהודי היה עצום, וככל שהיה בלתי צפוי, שימש דחף עיקרי להמשיך במרד והרחיב את מעגל התומכים בו, אלא שההצלחה הטקטית בטווח הקרוב הביאה לאסון בטווח הרחוק. (זו דוגמה ל"אי המעבריות" בין הרמה

הטקטית לרמה האסטרטגית, שכן הישג טקטי אינו הופך בהכרח ותמיד להישג אסטרטגי ומדיני).

עם התחלת הפעולות הצבאיות בפיקדו של אספסיאנוס בגליל נשחנה המצב באורח קיצוני. הכוחות היהודיים חסרי האימון והניסיון לא היו מסוגלים להתמודד עם הרומאים. קל היה באותם ימים לאמן חייל בודד, אף בסגנון "עשה זאת בעצמך", אולם האימון הטקטי היחידתי דרש תרגול רב ומסורת צבאית ארוכה. אפילו לחם הלוחם היהודי בנשק דומה לזה שהיה בידי החייל הרומאי, הרי שכלול טקטי יחידתי נבצר היה שיהיה לו. הכוחות היהודיים ניסו לפצות על חולשתם על-ידי פנייתם למגננה כצורת הקרב החזקה, שבה חלש יכול לעמוד בפני חזק, והתגוננו במספר מרכזים מבוצרים כידפת, גמלא וירושלים. הפעולה העיקרית במלחמה מן הצד הרומאי היא לכן המצור — הלחימה ההנדסית שבה התמחו הרומאים, והגיעו בה ממש לרמה של אמנות, ופעולות השתלטות ועונשין, שבהן הצטרפו יחידו הרצון ללמד לקח ליהודים וזדוניות לב. בהמשך התקדמו הרומאים ליהודה בכעין מלקחים לאורך הירדן ובשפלה, ופעולתם הייתה השתלטות וכיבוש שלא נתקלו בהתנגדות רצינית. הם התרכזו שוב במצור על ירושלים שנמשך כחמישה חודשים עד הכניעתה ושרפת המקדש.

מבצעי הרומאים במרד הגדול התנהלו במסעי מלחמה, ממצור למצור, מכיבוש לכיבוש, ולכן ניתן לצייר את צירי התקדמותם במפה, מה שאין כן במרד בר-כוכבא. ההרס שנגרם היה בסביבת צירי התנועה ובסביבת העיר עליה צרו, כשיטתם בלוחמת מצור. לא היה כאן מאמץ מכון להכחדת מרחב כבמלחמת בר-כוכבא. הנוקים היו גדולים בהרורים, הרס רכוש, חורבן החקלאות, גולת מזון לצרכי הצבא, שלל, ושבויים שנמכרו כעבדים. אולם אף-על-פי-כן, הארץ נשארה יהודית במרבית אוכלוסייתה והנוקים שוקמו, גם בסיוע הרומאים, במהירות מפליאה.

קיצורו של דבר, המלחמה במרד הגדול מאופיינת באסימטריה: התגוננות במספר מרכזים מבוצרים — מצד היהודים; מבצעי מצור, השתלטות ועונשין מצד הרומאים. הלוחמים הם כוח רומאי צבאי סדיר, לעומת כוחות יהודיים שארגונם מאולתר, כשהם מפולגים, ופלגנות זו סיעה, אם כי לא גרמה, לתבוסתם. הפלגנות שאכלה בכל פה את הממלכה הסלווקית ואשר אבותיהם החש-מונאים הפיקו ממנה תועלת רבה לא הייתה ללקח ליהודים כעבור מאתיים שנה, והם עצמם נדבקו בה.

### מרד בר-כוכבא

למרות חשיבותו המכרעת של מרד בר-כוכבא

תולדותינו, מקורותינו עליו דלים. אף-על-פי-כן, מבלי שאנו יודעים פרטים, ניתן להתוות תמונה כללית. איננו יודעים את פרטי ארגונו של המרד, לכן איאלץ לעשות "פרסוני-פיקציה" למרד באישיותו של בר-כוכבא, כאילו הוא יזמן, החליט על מהלכו והנהיגו. נראה שעל סמך ניסיון המרד הקודם, שבו התרכזה הפעולה הרומאית נגד מספר ריכוזים מבוצרים, הגיע בר-כוכבא למסקנה, שמוטב לשטוח את ההתנגדות על פני כל הארץ ולהפוך כל יישוב למעוז מבוצר, ולשם כך חפרו היהודים מחילות, לאגור בהן מזון ולעשותן מקלט, ומהן הגיחו לוחמים מקומיים לפגוע ברומאים. ההתנגיטות העממית הכללית למרד גם היא תמכה במגמה זו של פיתוח של גרילה כוללת במלחמה עממית. הייתה זו גרילה במגמה הגנתית בדומה לניחוחו של קלאוביך את הגרילה — "מלחמת העם" כצורה של הגנה, ניתוח המצוי לכן בספרו במסגרת פרק ההגנה. הבחירה בלוחמת הגרילה באה אל נכון גם משום הכרתו של בר-כוכבא בעובדה שנבצר מצבאו העממי להתמודד בקרבות שדה עם הצבא הרומאי הסדיר. אכן התמדת התנגדות עממית בכל המרחב הייתה מסכלת אפשרות של קיום שלטון רומאי בארץ. אולי ציפה בר-כוכבא שככל שמלחמה כזו, שקצבה איטי — תתמיד, ישמש מרד היהודים מופת ומאיץ למרידות אחרות ברחבי האימפריה. בשיפוט היסטורי, שהוא תמיד בדיעבד, יכולים אנו לקבוע שציפייה זו הייתה מוטעית, וכי סיכנה את קיומם הלאומי של היהודים.

למרות דלות מקורותינו יש בתיאור הקצר של דיו קסיוס, כמקור רומאי עיקרי למלחמה זו, אפיון מאיר עיניים של פעולת הצדדים בה. דיו קסיוס היה בעצמו בעל ניסיון צבאי ושימש בתפקידי פיקוד. הוא כתב את דבריו כ-60-70 שנה לאחר מרד בר-כוכבא, ויש מקום להנחה שהתבסס על עדויות של הצבא הרומאי שהיו בכתובים ברומא. איכות ההבנה הצבאית המשתקפת מתיאורו יכולה לתמוך במהימנותו כמקור. לדבריו: "היהודים לא העזו להסתכן במערכה חזיתית עם הרומאים. הם תפסו את המקומות הנוחים של הארץ וחזקו אותם במחילות וחומות, כדי שישמשו להם כמקלטים בעת מצוקה וגם כדי שיוכלו לנוע בחשאי, אלה לקראת אלה, מתחת לפני הקרקע. הם קדחו פירים אל הדרכים התת-קרקעיות כדי שייקלטו בהן אוויר ואור" (ואכן המבקר בשרידיים אלה, למשל, בקרבת כפר אמציה בחבל לכיש, יוכל לאמת את תיאורו של קסיוס)... "יוליוס סוורוס (המפקד הרומאי) לא העז בשום פנים להתמודד איתם פנים אל פנים משום שראה את מספרם הגדול ואת נואשותם. החרות למספר הגדול של חייליו ושל מפקדי המשנה שלו, הוא לכד אותם יחידות יחידות, וכיתר את קווי האספקה ומנע אותה. עלי-די כך הוא היה מסוגל לאט לאט

ובהסתכנות מעטה, להחלישם ולהשמידם".<sup>1</sup> שיטת הפעולה הרומאית של בידוד אזור מסוים לטיהורו נרמזת גם במקורותינו. הרומאים בודדו את שטחי פעולתם למנוע עזרה או הימלטות של פליטים. הכתובים מוסרים על "משמרות שהושיב אדריאנוס" במטרה ש"מי שיברח מכאן יהא ניצוד כאן, ומי שיברח מכאן יהא ניצוד כאן".<sup>2</sup>

שני הצדדים נקטו אפוא אסטרטגיה של התשה ולוחמה זעירה, אולם ממניעים שונים: רצון של הרומאים לחסוך באבדות מתוך שהכירו ביכולת הלחימה ובנועזות של היהודים, והעדר יכולת של היהודים להתמודד במישורין בקרבות סדורים. אולם אסטרטגיות אלה, חרף דמיוןן, היו בעלות אופי הפוך: מגמה מתקפתית מצד הרומאים; מגמה מגנתית מצד היהודים. שוב בלטה אסימטריה. למלחמה ריכוז הרומאים צבא ניכר. מדיניות רומאית תקיפה נבעה כאמור מהכרת החשיבות האסטרטגית של הארץ והמשמעות החמורה שהייתה להתנתקותה של הארץ מהאימפריה. ואולי אף נתחייבה תקיפות זו ממדיניותו החדשה של אדריאנוס, אשר משעלה לכס הקיסרות בשנת 117, החליט לוותר על כיבושי קדמו טריאנוס ממזרח לפרת, ולצמצם את אזורי החיכוך בגבולות האימפריה, אולם במקביל חיזק וביצר את גבולותיה. דווקא מדיניותו ההגנתית כלפי חוץ חייבה את ביסוס השליטה הרומאית כלפי פנים, בפרובינציות, והנוחות כלפי חוץ נתקשרה באיתנות כלפי פנים.

מבנהו של הצבא הרומאי אפשר לו להתפעל כנדרש למלחמת דיכוי זעירה שדרשה הת-פרסות על פני האזור המורד. אולם בעוד שהכוח היהודי העממי היה פרוס במגננה כללית, יכלו הרומאים לרכז כוחות ולהגיע לעליונות מקומית, לעבור ולהרוס כפר אחר כפר. וחדאי מצאו אמצעי לחימה נגד הלוחמה ממחילות של היהודים: הם סתמו אותן, הגיחו מארבים בפתחים, או השליכו חומרים בוערים פנימה כדי לאלץ את תושביהן לצאת. "היו יוצאים וניצודים" כתוב במקורותינו.

שלטון הבא לדכא לוחמת גרילה יעמוד בפני קשיים, אם יש לו עכבות לפגוע בבסיס העממי של הגרילה, ולחסל את הכפרים בהם מוצאים לוחמי הגרילה מסתור ותמיכה. בקשיים אלה נתקלו האמריקנים בוויאט-נאם והצרפתים באלג'יר. עכבות אלה לא היו לרומאים. יתר על כן, ההבחנה בין לוחמים לאזרחים לא הייתה מקובלת אף בצד היהודי. מכיוון שכל כפר הפך למעוז, נהגו הרומאים בכפרים כפי שנהגו בערים בצורות בלחימה עד חורמה, אשר אחר

ושנכבשו, היו תושביהן ורכושם הפקר לצבא הפורץ והם חוסלו או נשבו כעבדים. יותר מכך, הם נהגו בכל ארץ יהודה כאילו הייתה עיר בצורה אחת כנוהגם האכזרי בלחימת המצור. (לוחמת המצור במקרה שהתושבים סירבו להיכנע משנקראו לכך נכללה במה שבימי הביניים נקרא *Guerre Mortelle*). הלחימה הייתה אכזרית ללא רחם גם מצד היהודים, ואולי לכך רומז הכתוב: "שני אחים היו בכפר חרובא ולא היו מניחים רומאי שעבר שם שלא היו הורגים אותו".

דלות המקורות מאלצת לראות סיפורים שהם כאפיודות כאילו מסמלים תופעות בעלות משמעות כללית.

ייתכן שגם נתחוללו מספר קרבות מרוכזים, שכן לבר-כוכבא היה, כמסופר במקורותינו, גם צבא, שלמגוייסיו נקבעו מבחני קבלה קשים. ייתכן שבקרבות אלה נשחקו כוחות הלגיון ה-22 "דיוטריאנה", ששמו אינו נזכר עוד במצבת הלגיונות, ומשום כך הועלתה הסברה שהושמד במלחמה זו. המאורע הצבאי המכריע במלחמה, שעליו יש לנו עדויות בכתב ובשרידיים ארכיאולוגיים, הוא המצור על ביתר והחרבתה. חשיבות הקרב על ביתר כמצור העיקרי במלחמה התבטאה גם בכך שביתר הפכה לשם ולסמל למלחמה.

באופן כללי לא הייתה מטרת הרומאים לחסל פרובינציה, אלא לשעבדה כדי לנצלה. גם במקרה זה דומה שהמטרה הרומאית לא הייתה מלכתחילה השמדת היהודים, שכן הריכוז היהודי בגליל שלא נצטרף למרד, שרד, למרות שגם הוא נפגע מנחת זרועם של הרומאים. יש לציין כי הלחימה נגד יהודי הגליל הייתה קלה יותר לרומאים משום שהיישוב היהודי בגליל היה מעורב יותר ביישובי נוכרים, ואולי גם מסיבה זו עמדו יהודי הגליל מנגד.

אם במרד הגדול אפשר היה לסמן מסעות מלחמה רומאיים, הרי שמבצעי הטיהור והדיכוי לא הצריכו מסעות כאלה. ההרס לכן לא רוכז סביב צירי התנועה, אלא התפשט על פני כל שטחי יהודה. תוצאות המלחמה היו חמורות בהרבה ממלחמת המרד הגדול בהרס ובהרג — שהגיעו להכחדת היישוב היהודי ביהודה. נותרו לפלטה רק שרידים בפאתי יהודה. בארץ בכללה נעשו היהודים מיעוט. פעולות הדיכוי עלו לרומאים באבדות כבדות מן הרגיל, אל נכון, כתוצאה מהתנפלויות של לוחמים יהודים שחירפו נפשם למוות.

מספר הנשבים שנמכרו לעבדות היה גדול מאוד. ספרי ההיסטוריה מציינים שכתוצאה ירד מחיר העבדים באימפריה הרומאית. אולם רק היצע עצום של עבדים יכול היה להשפיע על שוק עבדים גדול כל כך, כאשר הדרישה אליהם גדלה באותה תקופה, משעברה החקלאות הרומאית להיות מבוססת על חוות

1. אהרן אופנהיימר (עורך), מרד בר-כוכבא, מרכז שז"ר, עמ' 12 ו-17.  
2. ספר האגדה, ספר א', עמ' רס"ג.

למלחמה ולעמוד על נפשה גם כאשר עיקרי אמונתה, ואפילו קיומה הפיסי, הועמדו במבחן... ההתארגנות הראשונית של המורדים התאפשרה הודות למעורבותם של יהודים בענייני צבא ומדינה, המלמדת על האופי הריאלי של התודעה היהודית בת תקופה ועל חתירה מתמדת לקיום לאומי עצמאי.<sup>3</sup>

המחבר ער לכך שהערכתו הצבאית עלולה להידחות כ"אנטי-לאומית", אך אינו מהסס להציגה באופן ברור ביותר, שכן "אין זה תפקידו של ההיסטוריון לעצב את ממצאיו ומסקנותיו באופן שיהיה בהם כדי לתרום לטיפוח המוראל הלאומי." עם זאת סבור המחבר, שיש מקום להעלות על נס את עצם נכונותם של הכוחות היהודיים לקרבות פנים

אל פנים מול צבא מפואר שידע לפעול כהלכה אף בשטחים הרריים מבוטרים — וזאת מתוך מטרה להגן על הריבונות למחצה, שהושגה עם טיהור המקדש, ועל ביטחונה של האוכלוסייה הכפרית.

את הספר מעטרים איורים רבים וכן מפות מפורטות של אזורי הקרבות ומהלכיהם. יפה עשה המחבר, שהקפיד לכלול במפות אף את ציון שמות יחידות הנוף השונות, גוף המסייע להבנת נתוני השטח.

חבל, עם זאת, שלא תמיד נשמרה האחידות בסגנון המפות ובתעתיק השמות, ושפה ושם נפלו שגיאות במפות ובהסברים לתמונות. בתמונה שבע' 159, לדוגמה, לא נראים כלל בתי הכפר אל-מידיה, והמתחלל שבצומק

התמונה איננו "המצוק של קצה אשדות-ההר", אלא המעבר החרוף מן השפלה "הנמוכה" אל "הגבוהה". בעיצובו הגרפי של הספר מפריעה ומבלבלת במידת-מה הקרבה היתרה שבין גודל האות שמובא בה נוסח הספר עצמו, לבין גודל האות שבה מובאים ההסברים לאיורים.

מכל מקום, אין בכל אלה כדי לפגום בהנאה שבקריאת מחקר מרתק ומאלף זה, על מסקנותיו החדשניות והמעוררות למחשבה. מן הראוי שיהנו ויוסיפו דעת מספר זה לא רק ה"משוגעים" לידיעת ארצנו ותולדותיה, אלא אף מפקדי צה"ל בכל הדרגים, שיוכלו לעמוד באמצעותו על דפוסי החשיבה הצבאית ואורחות הלחימה בתקופה הנדונה, ואף להשכיל וללמוד לקח מניסיון העבר.

## האסטרטגיה במלחמות היהודים

(סוף מעמוד 71)

(לטיפונדיות), שהעסיקו עבדים ככוח האדם שלהן.

לו נצטרפו יהודי הגליל למרד, היה יישובם קרוב לוודאי נכחד כתושבי יהודה, והיה נפסק המפעל של התורה שבעל-פה ומתבטל הריכוז היהודי בארץ, ואולי אף בא הקץ לקיומו של העם היהודי, שטרם הסכיין אותה שעה לחיות בלי מרכז.

דיכוי מרד בר-כוכבא היה המפלה הצבאית החמורה ביותר שהייתה לעם היהודי, ולא ייפלא שבן-גוריון סירב לקבוע לצה"ל עיטור על שמו של בר-כוכבא. סיכס פרופ' ש' ספראי: "השפעתה (של מלחמת בר-כוכבא) הייתה מרובה על חיי העם מוֹז של מלחמת החורבן, בין בחיי המעשה, החורבן היישובי והיעקרותו של מרכז הכובד היישובי מיהודה, ובין במחשבת העם. התמוטה הרוחנית

שהביאה מלחמה זו וגזירות השמד לאחר מכן... לאחר מלחמת בר-כוכבא-הולך ופוחת כוח התנגדותה של האומה ולא רק בכוחה הפיזי לעמוד בהתנגדות גלויה, אלא גם בכוח התנגדותה הפנימי, בהכרה להלכה ולמעשה בשלטון הרומאי ובעמידתה הנפשית נגד ההשתעבדות למלכות".<sup>3</sup>

העם היהודי נעשה לחסר אונים בפני רומא והשלים עם שלטונה. מעמדו ההיסטורי של העם היהודי נשתנה מן הקצה עם אבדן הרוב היהודי בארץ ישראל. הירידה במספר היהודים בעולם שהיה עד אז ניכר מאוד (כ-7 מיליון), כתוצאה מצטברת של המרד הגדול, המרד נגד טריאנוס וכיחוד מרד בר-כוכבא, וכישלון תחרותנו בנצרות, שמפלותינו שימשו לה ראיה להסתר פנים של האל מאתנו. כעם נדחפו היהודים לשולי ההיסטוריה העולמית, עד

שחרגו ממצב זה רק בתקופת התחייה הציונית. הפעילות הצבאית של שני הצדדים במרד בר-כוכבא בולטת אפוא באסימטריה שבה. התגוננות כללית עממית — בצד היהודי; מתקפה איטית במבצעי דיכוי וטיהור — בצד הרומאי.

בהשוותנו את שלוש המלחמות דומה שמסתמנות המגמות הנוגדות הבאות: כמות הכוחות המופעלים במלחמות הם בטור עולה, בשני הצדדים. ואילו בהשוואת פעולת הצדדים זה לזה, מתברר כי יש סימטריה מסוימת במלחמות החשמונאים; יש אסימטריה במלחמת החורבן, אולם הכוחות המופעלים בה מרוכזים בקרבות מצור; במלחמת בר-כוכבא יש אסימטריה, אולם הלחימה היא ברובה ברמת הלוחמה הזעירה, למרות שבה מופעלים כוחות מרובים.

3. א' אופנהיימר (עורך), מרד בר-כוכבא, עמ' 294-295.